

КАН ТЕРВЕЛ

Светослав Диамандиев

1.0. Увод

Кан Тервел (694-715) е приемник на Аспаруховата власт и велик български владетел. Неговият огромен престиж сред българските хронисти се освидетелства в Именника на българските канове, където името му е записано с главна буква наред с тези на Авитохол, Кубрат и Аспарух. Може да се каже, че трайното установяване на България на Балканите се дължи до голяма степен и на неговата политическа и военна стратегия и тактика.

Съхранен до наши дни е един-единствен екземпляр от моливдовул на кан Тервел, който се намира в колекцията на Дъмбъртън Оукс (DO 58.106.4932), Научен център по византистика към Харвардския университет - Вашингтон, САЩ.

Ив. Йорданов описва моливдовула на Тервел:

„Лице: Бюст на Тервел, представен във фас. На главата си носи диадема. Лицето му е голобrado. От двете страни на лицето се спускат дълги плитки, падащи до раменете. Облечен е в ризница и броня. В дясната си ръка държи копие на рамо, а с лявата придържа щит, на който представен триумфиращ конник, пробождащ своя повален противник. От двете страни на изображението е гравирани по една шестоъгълна звезда.

Опако: Кръстообразен инвокативен монограм. Между раменете на кръста е изписано :

Т | ΕΡΒ | ΕΛΛΙ | § - ΚΣΑ | ΡΟΥ = Τερβελλίνο κ(αί)σαρου.

Съединен с развързания монограм, текстът гласи:

+ Θεοτόχε βοήθη Τερβελλίνο καίσαρου.

В превод: “Богородице, помагай на кесаря Тервел”(12, с.19).

Единствен български източник с данни за възцаряването и продължителността на управлението на Тервел е Именникът на българските канове.

1.1. За произхода му от владетелския български род Дуло научаваме от записа в Именника: Тервел – 21 год. Родът му Дуло. Годината му – теку читем.

1.2. Версии за покръстването на Тервел

Съществуват противоречия във връзка с уж приета от Тервел християнска вяра. Като обсъжда моливдовула на Тервел В. Бешевлиев пише: ”Формулата „Богородице, помагай” е само външно подражание без вътрешно религиозно съдържание, както пожеланието за дългоденствие в надписите. Отсъствието на формулата „на твоя раб”, която се среща в печатите на християните, показва, че Тервел не е бил християнин” (1, с.155).

Допълнителен аргумент против тезата за покръстването на Тервел като условие да му бъде дадена титлата „кесар” на империята е обстоятелството, че в първия надпис от Мадарския конник липсва подобен намек. Определено обяснение на този факт може да се намери в предположението, че надписът е правен от откровен антихрист, който би могъл да бъде кан Омуртаг. Но ако приемем подобно разбиране то значи, че дори и да е бил формално покръстен кан Тервел, това не е оставило следа в религиозния живот на българите.

Съобщенията за приемането на българския владетел в лоното на Константинополската църква е толкова важно за византийското самочувствие, че е направо абсурдно да е било пропуснато от гръцките хронисти. Да бъде споменато дори и по-късно една подобна, изолирана макар религиозна победа, е от неоченима важност за ромейската изключителност. Липсата на такава податка е напълно достатъчна, за да се отхвърли предполагаганото покръстване на кан Тервел.

1.3. Намесата в проблемите на император Юстиниан II Ринотмет (Носоотрязания) е свързана с оказаната от Тервел помощ на Юстиниан II през 705 г като застанал начело на войска от 15000 човека, с които стигнал стените на Константинопол. С тази демонстрирана му военна помощ Юстиниан се промъкнал в града и със съдействието на свои хора успял да извърши преврат и се възцарил на трона отново(707-711).

Г.Бакалов пояснява: „През цялото време, докато по най-жесток начин укрепвал властта си, Юстиниан II е охраняван от лагеруващите през Харисийските врати на Константинопол войски на кан Тервел”(3,с.189).

1.4. Придобивки за кан Тервел и България от съвременното съдействие, оказано на Юстиниан да си възстанови императорския трон:

- В знак на благодарност Юстиниан дава на Тервел титлата „кесар”, което е прецедент в титулатурната практика на Византия. Това е втория по власт сановник след императора. С тази титла Тервел получава признание за „законен владетел”, съответно „формалното признание на Българската държава”(2, с.145);

В.Бешевлиев е прочел гръкоезичните надписи на Мадарската скала и установява, че авторът им е титулувал Тервел и Кормесий с езиково гръкоподобния титул **ΑΡΧΟΝ**, на който давам значението император. Наистина този термин не е бил известен по време на двамата канове, но основанието на автора на надписите да го ползва е това, че Тервел е бил титулуван с гръцкия титул кесар, който има също значението император. Тази обстановка поставя въпроса защо кан Кормесий е бил титулуван по същия начин, след като за него няма податки за подобно удостояване. От друга страна Г.Бакалов съобщава, че титулт кесар не е подлежал на наследяване(13, с.118). Изводът е един – кан Кормесий е бил награден по начин, аналогичен на Тервеловия, от василевса Леон III(717-741) за заслугата на българската войска да разгроми окупационната арабска армия, обкръжила Константинопол и да спомогне за свалянето на обсадата му. Всичко това идва да потвърди,

че желанието на кан Крум да ползва текстовете на договора на Кормесий с василевса Теодосий III(715-717) не е било случайно, а се е основавало именно на обещанията на василевса да награди Кормесий по посочения начин. Фактически изпълнението на договора е било осъществено от приемника на властта във Византия василевс Леон III.

- Отстъпена е била на българите областта Загора. Както е известно няма запазени подробни сведения за мирния договор от 681 г между кан Аспарух и василевса Константин IV Погонат. Т.е. няма сигурност дали василевсът е дал на Аспарух територията на север от Балкана за временно ползване или като вечна собственост. Тази липса на яснота може да се отстрани от сведението за дадената на Тервел от Юстиниан II област Загора, която се намира на юг от Балкана в значителна близост до Константинопол. Несъмнено, ако земята получена от Аспарух е била за временно ползване, Юстиниан, в знак на своята благодарност би дал нея на Тервел като собственост, а не да го дарява с нова територия на юг от Хемус. Този факт допълва основателно една празнота в българската историография. Тервел е бил владетел на цялата българска територия между Балкана и река Днепър плюс новопридобитата област Загора.

Г.Бакалов ограничава областта между проходите на Източна Стара планина и „околностите на Сливен, Ямбол, Айтос и Несебър” (3, с.189).

В.Златарски: „Между Сидера, днешния Демир капу ,един от западните върхове на Странджа – планина, на север от Лозенград при с.Ковчаз, и стария град Девелт, т.е. между вододела на Сакар планина към Странджа и пограничния окоп Еркасия”(4, с.3).

П.Петров и В.Бешевлиев предполагат, че областта Загора се е простирила на юг до известния земен вал Еркасия, който започва от Мандренското езеро, върви на запад, преди Ямбол при с.Победа се отклонява на югозапад и достига до р.Сазлийка при Симеоновград. Няма сигурност дали този вал е създаден след като Тервел е получил от Юстиниан областта Загора или по силата на договора от 716 г. В.Бешевлиев допуска въз основа на текст от Мадарския конник (2а,в), че Мандренското езеро при Бургас е било дадено на България въз основа на сключения от Кормесий(Твирем¹) договор през 716 г.(5, с.22,23).

П.Мутафчиев определя Загора като „областта отвъд Хемус, около Сливен, Ямбол и Айтос”(2,с.144).

Във всички цитати не е споменат град Августа Траяна, което предполага, че градът и неговата околност не са били част от въпросната област.

- кан Тервел получава многобройни подаръци;

- Той придобива чрез гръцките хроники европейска известност, която получава религиозен оттенък, във вреда на историческата истина.

От изключителна важност е да се посочи, че българският владетел утвърждава позицията на България със съкрушителното поражение, което нанася на неверния Юстиниан, когато 3 години след възстановяването си на императорския трон Носоотрязаният нахлул в България с войски, западно от Анхиал. Българската конница напада византийските части и ги обръща в бягство. „Малцина заедно с императора успяват да се скрият зад яките стени на Месемврия, избягвайки позорно пленничество”(3, с.190). С победата си кан Тервел се доказва като владетелят, който е осигурил бъдещето на държавата си от двете страни на Дунава.

1.5.Периодът на властване на Тервел

¹ В Именника на канове е посочен след Тервел български владетел на име Твирем, за когото ще стане дума по-долу.

Българските и европейските историци са приели границите на периода на властване на Тервел с начало от 693 до 701 г. и с край от 715 до 727(Зигеберт), т.е. твърде свободно. Приложената таблица с извлечения на съответните години доказва липсата на крепка научна общност в българската историческа наука. Това може да се обясни единствено с липса на достатъчно самочувствие у българските учени и склонност да се преповеряват на изследванията и постановките на чуждите си колеги. Единствено доказателство за начало на тервеловото управление в 694 г. се дава в книгата ми „Датите на възцаряване на българските канове до Умор”,2006(6).

ХРИСТИЯНСКИ ДАТИ НА ВЛАСТВАНЕТО НА КАНОВЕТЕ ОТ КУБРАТ ДО ТЕРВЕЛ

	Кубрат	Безмер	Аспарух	Тервел
СПОРЕД:				
Златарски В.	583 - 643		679 - 701	701 - 718
Лазаров, Тютюнджиев	631/632-651		680 - 701	701 -718
Мутафчиев П.	641-660/665		681 - 701	701 - 718
Бакалов Г.	605 - 665		665-700/701	700/701-718/721
Петров П.	630/631-660		660 - 700	700 - 721(Им.) 727(Зигеберт)
Венедиков И.	626 - 668		680 - 700	700 - 721
Гюзелев,Косев, Георгиев	632 - 665		680 - 701	701 - 718
Москов М.				693 - 714
Добрев П.	617 - 677	677 - 680	680 - ?	
Диамандиев С.			680 - 694	694 - 715

2.0.За приемника на Тервел на българския престол.

2.1. В най-авторитетния домашен източник за българската история - Именникът на българските канове е записано за приемника на Тервел „Твирем – 28 г.Родът му Дуло.Годината му дван шехтем”. Обръщам внимание, че съвсем произволно някои тълкуватели взимат думата „твирем” и я прибавят след годината на Тервел „теку

читем” (става сято „теку читем твирем”???) .В даденото в „История на българите” 2003, факсимиле на с.193 съвсем отчетливо се вижда, че думите читем и твирем са разделени от интервал, сред който има и точка. Този документален факт опровергава измислицата за тримата наследници на Тервел.(3,с.192);

2.2. Установява се двоен стандарт на историците при ползването на Именника. Хем се основават на него, хем напълно неоснователно го пренебрегват;

2.3. Изследователите не забелязват като че ли, че масово приетата година когато уж завършило управлението на Тервел 721 - е фактически годината на възшествие на Севар. По този начин те изключват именно 6-те години управление на приемника на Тервел, с което произволно удължават властването на Аспарух;

2.4.Завършекът на изследователската дейност на П.Добрев(11,с.100) и С.Диамандиев(6,с.19) се изобразява в следващата таблица:

ХРОНОЛОГИЧНА ТАБЛИЦА НА БЪЛГАРСКИТЕ КАНОВЕ ДО УМОР СПОРЕД ПРОЧИТА НА ПЕТЪР ДОБРЕВ И СВЕТОСЛАВ ДИАМАНДИЕВ, която тук е допълнена с последната колона за прегледност(6,с.19).

КАН	"година"на възшествие от Именника	"години" от Именника	изчислени години на		дата от възшествие на Авитохол	дата по Христ. календар	години на управление
			съвла- стие	царуване			
1	2	3	4	5	6	7	8
АВИТОХОЛ	дипом твирем (година 6, месец 4)	300		300;0	0;0	165;4	165-465
ИРНИК	дипом твирем (година 6, месец 4)	150		150;0	300;0	465;4	465-615
ГОСТУН	дохс твирем (година 12,месец 4)	2		2;1	450;0	615;4	615-617
КОУРТ	шегор вечем (година 2, месец 5)	60		60;0	452;1	617;5	617-677
БЕЗМЕР	шегор вечем (година 2, месец 5)	3		2;8	512;1	677;5	677-680
АСПАРУХ	верени алем (година 5, месец 1)	61	46;10	14;2	514;9	680;1	680-694
ТЕРВЕЛ	теку читем (година 7, месец 3)	21		21;3	528;11	694;3	694-715
ТВИРЕМ	дван шехтем (година 4, месец 6)	28	21,3	6;6	550;2	715;6	715-721
СЕВАР	тох алтом (година 10, месец 12)	15		15;4	556;8	721;12	721-737
КОРМИСОШ	шегор твирем (година 2, месец 4)	17		16;9	572;00	737;4	737-754
ВИНЕХ	именшегор алем (година 7, месец 1)	7		6;11	588;9	754;1	754-760
ТЕЛЕЦ	сомор алтом (година 1, месец 12)	3		2;7	595;8	760;12	760-763
неизвестен (Сабин ?)				1;7	598;3	763;7	763-765
УМОР	дипом тутом (година 6, месец 2)	40 дни		0;2	599;10	765;2	765-
Всичко за Именника				600;0	600;00	765;4	

Горният прочит на Именника, направен от П.Добрев, на който дадох завършек с периода на Тервел и тълкувание на ролята на личността на посочения кан Твирем, е верен като Менделеевата таблица!

Тук е мястото да се коментира един изключително важен за националното ни самочувствие и самосъзнание проблем – българската историческа наука омаловажава под

чуждо влияние значението на Именника на кановете, и по-точно, го оценява като недостовоерен? Обяснението е едно единствено – ромеите, а след тях и гърците, не биха желали да има доказателства, че Българската държавност (Авитохол - 165 година) е по-стара от източната Римска империя, основана от Константин Велики през 324 година, което те възприемат като унижение.

2.2. За годината на възшествие на наследника на Тервел

Договорът от 716 г. между българският владетел и император Теодосий Трети (715-717) е подписан в съответствие с желанието на новия император да предотврати разоряването на тракийските византийски земи от българите. Според **П. Мутафчиев** хронистът Теофан дава бледа информация за условията на този договор. Важно е второто условие, с което „империята се задължавала да даде на българите скъпи дрехи и червени кожи на стойност 40 фунта злато” (2, с. 148, 149). Посочването му е важно, защото за него се говори в един от надписите на Мадарския конник, където е записано името на владетеля Кормесий.

Въз основа на не съвсем на не съвсем прецизно позоваване на Именника на кановете В. Бешевлиев отбелязва: „Следователно Кормесий е станал владетел в една от горните години. От сигурното сведение на Мирния договор от 716 се вижда, че той е бил по това време вече владетел (курс. мой-С.Д.)” (7, с. 105). Бешевлиев допълва: „Вигу е на мнение, че договорът за който става дума е бил сключен между Кормесий и Константин V, но че в текста на договора е бил посочен един по-стар договор, сключен между Теодосий и Тервел” (7, с. 104, 105). И по-долу „за това с много по-голяма вероятност може да се допусне, че името на Тервел е било допълнително вмъкнато и то погрешно в Теофановия разказ, отколкото да се приеме, че името Кормесий е попаднало погрешно в Теофановото известие за Мирния договор от 716 г.” (7, с. 105).

Голяма стойност има съобщението на Теофан, че „договорът бил сключен при императора Теодосий Адрамитенец (715-717) и патриарх Герман (715-730) с **Кормесий, тогавашния господар на България**” (1, с. 64).

Проф. Бакалов пише: „Теодосий III през 716 г. подписва мирен договор с българите” (3, 191), но не споменава Тервел.

И. Венедиков е на мнение, че българският владетел по време на битката на българите с арабите е бил Кормесий, от което всички правят необоснования извод, че неизвестният Кормесий е всъщност Тервел. Авторът допълва, че Теофан споменавал, че преди бунта на Артемий или Анастасий в 719 г. „българите помогнали на Леон III Исавър (717-741) да разбие арабите: „С тях започнали война и **българите**, и както казват добре осведомените, избили 22000 араби” (8, с. 74). **В горните цитати не се споменава името Тервел.** Въпреки това И. Венедиков заявява: „... **ние сме сигурни**, че Тервел е продължавал в това време да е владетел на българите, защото се споменава като такъв и след възкачването на престола на император Лъв III Исавър, ...”. В същност **Теофан споменава**, че преди бунта на Артемий или Анастасий в 719 г. **българите, НО НЕ ТЕРВЕЛ, помогнали на Леон III да разбие арабите.** От горните цитати, както и от това, че Венедиков не сочи източника си, се разбира, че няма сигурност да е било посочено името на кан Тервел от гръцките хронисти. Всъщност това са внушения, които се разпространяват без основание. Още повече И. Венедиков казва – **ние сме сигурни, което значи, че той е убеден, но не знае** (8, с. 74).

Впрочем, за прецизността и осведомеността на византийските хронисти може да се съди от фразата на И. Венедиков: **„Князуването на Севар, Кормесий и Винех е непознато на двамата византийски хронисти”**(става дума за Теофан и Никифор–гръцките хронисти, чиито сведения са в основата на историографията ни от този период).С пълно основание можем да се запитаме дали, **ако двамата хронисти са били зле осведомени за кан Севар, трябва ли да са знаели повече за предшественика му кан Кормесий?** Убедението на Венедиков за слабата осведоменост на Теофан Изповедник(760-818)относно обсъждания период от българската история се обяснява просто със съмненията, породени от несигурния начин, по който гръцкият хронист е ползвал старите извори.

По повод коментара, че било възможно да е допусната грешка от Теофан със споменаването на Кормесий по времето на Теодосий и Герман, българският учен В.Бешевлиев пише: „Следователно вече в този стар извор,Кормесий е бил даден заедно с императора Теодосий и патриарх Герман и за това не може да се говори за грешка на Теофан.Обстоятелството, че неизвестният автор на въпросното съобщение определя с най-голяма точност чрез имената на византийския император и патриарх времето,когато е бил сключен договорт, изключва възможността за грешка при споменаването на българския владетел,чието име играе също така роля на датиращ елемент.Ето защо трябва да се приеме **най-малко, че Кормесий е играл дейна роля** при сключването на мирния договор през 716 г.”(7,с.105). Както се вижда и Бешевлиев търси компромиса! Впрочем, 2 г. по-късно в „Прабългарски епиграфски паметници” същият автор е по-определен: „...както това е изрично определено в договора, сключен от Кормесий в 716 г. и 3)Крумесис от надписа и Кормесий от Хрониката на Теофан са едно и също лице”(1,с.65).

От всички цитати разбирам, че информации за персонални прояви на кан Тервел след 715 г,и в т.ч.в договора от 716 г и във войната с арабите през 718 г, липсват.

Доверявам са на утвърдените български учени В.Златарски, В.Бешевлиев, Ив.Венедиков и Г.Бакалов, за които познаването на писмените паметници по темата не стои под съмнение. В.Златарски разказва: „Когато арабите в 717 г нападнали и обсадили Цариград от суша и от море, но не могли да имат успех поради тежката зима и разните болести, които се били появили в арабския лагер на европейската страна, тъкмо в това време, разказва Теофан, и „българският народ повдигнал война срещу тях (арабите) и, както казват знаещите, изстребили до 22 хиляди души араби”(9,с.184); В.Бешевлиев пише, че може би след 716 г Тервел е все още кан; Ив.Венедиков пък е сигурен в свидетелствата на Теофан и Никифор, но не ги посочва, а Г.Бакалов подсказва: „Византийските източници са запазили мълчание за Тервел след 718 г”(3,с.191),без да ни каже кой и къде е написал убедително името Тервел за събитие между 715 и 718 г. Оказва се, че хронистите сочат българския фактор за периода или като Кормесий или като българския народ, но не и Тервел.

Могат да се намерят само предположения и вътрешна убеденост на авторите, но не и конкретни доказателства.

Очевидно трябва да се примирим с фактите, които не доказват живот и власт на кан Тервел след 715 г. Успехът на българските войски да спрат арабското нахлуване в Европа през Босфора изглежда не се оценява по достойнство от европейската общественост, защото **БЪЛГАРСКАТА ИСТОРИОГРАФИЯ И ПО-ТОЧНО СЪВРЕМЕННИТЕ БЪЛГАРСКИ ИСТОРИЦИ НЕ МОГАТ ДА НАМЕРЯТ ЕДИНОМИСЛИЕ ПО ТОВА КОЙ ВСЪЩНОСТ Е БИЛ ДВИГАТЕЛЯТ НА**

БЪЛГАРСКАТА ВОЕННА КАМПАНИЯ против АРАБИТЕ-МЮСЮЛМАНИ през 718 г., С КОЕТО ОБЕЗЦЕНЯВАТ ОПРЕДЕЛЯЩАТА РОЛЯ НА **БЪЛГАРСКАТА ЦИВИЛИЗАЦИЯ** ЗА СПИРАНЕТО НА МЮСЮЛМАНСКАТА ИНВАЗИЯ В ХРИСТИЯНСКОТО ЕВРОПЕЙСКО ПРОСТРАНСТВО.

Един сериозен учен възкликна, че ако се откажем да поддържаме тезата за участието на фигурата на европейски известния Тервел в задържането на арабите на Босфора през 718 г, могло да обезценим пред европейците величавото българско дело. Не намирам това за основателно. Убеден съм, че за европейския научен свят **ПРОМЯНАТА НА ИМЕТО НА БЪЛГАРСКИЯ ВЛАДЕТЕЛ ПРЕЗ ГОДИНИТЕ НА ВИЗАНТИЙСКО-АРАБСКАТА ВОЙНА 717-719 г. БИ БИЛО ЕДИН ПОВОД ДА СЕ НАПОМНИ ЗА БЪЛГАРСКАТА РОЛЯ В СЪДБАТА НА ЕВРОПА БЕЗ ДА СЕ ПРЕЦЕНИ ТО КАТО ХВАЛБА. Нещо повече – може да се организират тържества по повод реабилитацията на Кормесий, което като страничен ефект ще бъде напомняне на европейските граждани за българската роля в отблъскването на мюсюлманството.**

В крайна сметка се установява, че кан Тервел е бил господар на българите между 694 и 715 години, които бяха правилно дешифрирани в „Датите на възцаряване на българските канове до Умор” Ст.Загора 2006 г. **(6,с.19)**.

2.3. За наследника на Тервел:

За да избегне натрупаните противоречия с приемника на властта от Тервел, Бешевлиев напомня, че някой си „Х.В.Хаусиг допуска, че Кормесий трябва да е управлявал заедно с Тервел, че той ще да е бил негов съуправител”(1,с.64).

По този повод Иво Андровски цитира Иман,Б.от Джагфар тарихы: ”След него(Аспарух-бел.моя С.Д.) царствал сина му Тервел. Той починал през 719 г. След него царствал брат му Авар, който още Аспарух поставил за съуправител на Тервел с цел да се предотвратят споровете около наследяването на престола” (10,с.19).

Вижда се, че авторите (Хаусиг и Иман) и на двата източника пишат за съвластването на Тервел и Твирем още от началото на царуването на Тервел, което е в пълно съответствие с моето разбиране за замисъла на автора на Именника. Това съм дешифрирал, разяснил и датирал в „Датите на възцаряване на българските канове до Умор”(6,с.12-19). В.Бешевлиев обяснява, че е било традиция у източните народи властта да се предава на брат или наследниците му, когато наследодателят няма мъжки чедо.

Според Бешевлиев в единия от надписите на Мадарския конник е написано: „императорът изпратил някого и че архонтът **Крумесис** бил поканен”. И по нататък:„Според Теофан императорът се отнесъл приятелски с българите”(1, с.66). Не може да има съмнение, че императорът на Византия, в знак на благодарност за оказана услуга може да покани единствено владетеля – титуляр, а не негов военачалник или дори съуправител.

Убеден съм, че проблемът с дублирането на името на приемника на кан Тервел с Кормесий и Твирем може да бъде решен, като се приеме, че всъщност това е име на една и съща историческа личност. Най-вероятно Твирем е било прозвището на Кормесий, използвано от автора на Именника, за да подскаже връзката на Тервел с по-младия му брат – негов съвладетел и по силата на обстоятелствата - наследник. В споменатата по-горе книга документирах хипотезата, че използваната в Именника дума „твирем”, която според П.Добрев значи **четвърти**(11,с.99),е прозвище на този син на Аспарух, който вероятно е бил четвърти по ред(Първан, Другар, Трою, **Твирем**, Петкан). Несъмнено съвластието на

братята Тервел и Твирем (Кормесий) е било поръчано от Аспарух преди кончината му. Помладият е продължил делото на Дуловци на север от Дунава.

От всичко гореизложено можем да съдим, че Твирем – Кормесий (715-721) е българският кан, който е оглавявал българската армия и държава в предотвратяването на арабското нахлуване в Европа през Босфора.

Същият случай имаме с оказаната от кан Омуртаг на император Михаил II Балба помощ при разбиването на въстаническите войски на Тома славянина през 823 г., сред които е имало значителен брой арабски бойци. Колкото и малка да е била опасността да падне Константинопол във властта на въстаниците, за България е съществувала реално възможността да се възползват арабите от гражданската война в империята и да нахлуят на Балканите, заобикаляйки крепостта! Кан Омуртаг е вторият български владетел, който се е намесил в критичен за ромеите исторически момент и е защитил Европа от исляма на арабите.

3.0. Делото на кан Тервел.

Кан Тервел е велик български владетел, който постига признаване на българската държавност от ромеите, налага трайното присъствие на България на Балканския полуостров и отвоюва, както пише П. Мутафчиев, признание за себе си като за „законен владетел”.

Тервел през 708 г. с оръжие в ръка победил Юстиниан II, който се е опитал да възстанови правата на Византия върху завоюваните от Аспарух и получените в знак на благодарност към Тервел земи. Гърците са успели да обезценят военния успех на Тервел, за който почти не се говори в нашата наука. За да бъде увековечен той, е трябвало да има голямата заслуга да е узаконил притежанието на всичките тези земи: „По-съществено е, че с номинирането, както и да се тълкува този факт с титлата кесар Тервел *придобива права на легитимен владетел върху територии и общности, които до скоро принадлежат само на Константинополския василевс*” (3, с. 190). Още повече това е осъществено с крупна военна победа.

Заклучение: Може да се направи категоричния извод, че приемникът на канската власт от Тервел, брат му Твирем (715-721) или Кормесий, или Кормисош (но не и онзи Кормисош, който в Именника е посочен след Севар между 737 и 754 г.) е самостоятелният български владетел, който е подписал Мирния договор от 716 г. с Теодосий III и разгромил обсаждащата Константинопол армия на арабите през 718 г. Историци и хронисти пренебрегват кан **Твирем – Кормесий**, наследникът на кан Тервел, тъй като той е бил винаги в сянката на брат си, прочул се с оказаната на Юстиниан помощ. Изложих в книгата си (6) предположението, че Твирем е водил делата на България в северните земи до Днепър, което го е държало изолиран до известна степен от Балканския театър на военните и политически събития. **Няма никакво основание да се отхвърли определената от Именника на канове 694 като година на възшествието на кан Тервел и съществуването на един непризнат, но голям български владетел, който, като приел властта от брат си в 715 г., е бил двигателят и осъществителят на българската заслуга за запазване на Европа от исляма на арабите.**

Ромеите, и гърците след тях, не обичат да бъдат благодарни на когото и да било. Това е едно от обясненията за пренебрегването на българския владетел кан Твирем – Кормесий от византийските хронисти.

Ключови думи: Тервел, 694 г., кесар, Твирем-Кормесий.

PS молба. Уважаеми читателю, както всеки друг автор, така и аз, бих желал и ще бъда благодарен да получа впечатленията Ви от прочетеното. Това може да се направи на адреса ми diamondsv@abv.bg

ЦИТИРАНИ АВТОРИ

1. Б е ш е в л и е в, Веселин. Прабългарски епиграфски паметници. С., 1981.
2. М у т а ф ч и е в, Петър. История на българския народ. С., 1943.
3. История на българите. Под редакцията на Георги Бакалов. С., 2003.
4. З л а т а р с к и, Васил. История на българската държава през средните векове. Т. 1. ч. 2. С., 2007.
5. П е т р о в, Петър. Хан Тервел. Ст. Загора 1994.
6. Д и а м а н д и е в, Светослав. Дати на възцаряване на българските канове до Умор. Привързване на Българския циклов календар към Християнския календар. Ст. Загора, 2006.
7. Б е ш е в л и е в, Веселин. Първобългарски надписи. С., 1979.
8. В е н е д и к о в, Иван. Прабългарите и християнството. Ст. Загора, 1998
9. З л а т а р с к и, Васил. История на българската държава през средните векове. Т. 1. ч. 1. С., 2007.
10. А н д р о в с к и, Иво. Кана сюбиги Крум. с. 2010.
11. Д о б р е в, Петър. Царственик на българското достолепие С. 1998.
12. Й о р д а н о в, Иван. Корпус на печатите на средновековна България. С., 2001 г.
13. Б а к а л о в, Георги. Средновековният български владетел. (Титулатура и инсигнии). С., 1995.

Настоящият доклад беше изнесен пред Международната академия по българознание, иновации и култура София на 15.04.2010